

יש מי שכתב שעתה נוהגים לגרוף האבוס של סוס כיון שהגריפה מועטת ואינה כאבוס של פטם. ועוד שאין לנו אבוס של קרקע (עפ"י ערוך השלחן סוס"י שכד).
נוטלים (התבן) מלפני בהמה זו ונותנים לפני בהמה זו בשבת. ופרש אביי על פי הברייתות: נוטל מלפני חמור ונותן לפני שור אבל לא להפך, שהשור מטיל רירים ומאכלו נמאס לבהמה אחרת, הלכך טלטול שאינו ראוי הוא.
ויש מחמירים בכל שני מיני בעלי חיים שעל פי רוב אין אחד אוכל ממה שאכל המין האחר. ואם יודע שיאכלו – מותר (עפ"י פוסקים).

דף קמא

רכט. מה דינו של טלטול מן הצד, בגופו או על ידי דבר אחר?

שנינו, הקש שעל גבי המטה (וסתמו להסקה, ולא יעדו לשכיבה. רש"י ור"ן ג.) – לא ינענענו בידו אלא מנענעו בגופו. [ואם היה מאכל בהמה או שהיה עליו כר או סדין (ששכב עליו מבעוד יום, ואעפ"י שלא ייחדו לכך ולא חישוב עליו. רש"י ג.) – מנענעו בידו]. ומכאן הוכיחו בבית מדרשו של רב שטלטול מן הצד אין שמו טלטול, ודלא כרב נחמן שאסר לשלוף צנןן טמון באדמה כאשר צדו הצר למעלה, מפני שמגביה ומטלטל עפר בשליפתו. וגם רב נחמן חזר בו והתיר (לעיל קכג. ושם משמע שנחלקו תנאים בענין זה).
א. מברואר בפוסקים [עפ"י הסוגיא לעיל מג: שרב אסר טלטול המת מן הצד] שטלטול על ידי דבר אחר אינו מותר אלא לצורך דבר המותר, אבל לא לצורך הדבר המוקצה. ואולם טלטול בגופו מותר אפילו לצורך המוקצה. ויש אומרים רק לצורך השבת (ע' שו"ע הגר"ז רעו בקו"א).
ודעת החזו"א (מו, יב-ג) שטלטול בגופו אינו מותר אלא כשאין זה מעשה מובהק של טלטול, וכגון טלטול הקש ע"י גופו כששוכב, אבל כשמטלטל ברגלו באופן הניכר הרי זה טלטול גמור ולא טלטול מן הצד. ודעת הרבה מן הפוסקים שבכל אופן מותר (משנ"ב שח. וכן האריך הגרשז"א בהערות שבסוף ספר שמירת שבת כהלכתה. וכן נקט לעיקר בשבט הלוי ח"ח ג. וע' גם בראש ספר שלמי יהודה בשם הגריש"א שליט"א להקל במקום הצורך).
ב. יש מהראשונים שכתבו שלא הותר טלטול מן הצד אלא לצורך אכילה או צורך השבת וכד' (ערי"ד וריטב"א להלן ר"פ 'נוטל').

רל. אלו הלכות נאמרו בסוגיא לענין הפעולות והשימושים דלהלן?

- א. שימוש במכבש בגדים בשבת.
- ב. הַדְק פלפלים.
- ג. רחיצה במים בחוץ.
- ד. קינוח טיט מעל רגלו או מנעלו.
- ה. גירוד טיט מעל הבגד והמנעל ע"י סכין או כסכוס וכד'; [הסרת טינוף מעל בגד או עור].
- ו. סיכה ושימון לרגל ונתינתה במנעל או בסנדל.
- ז. יציאה החוצה בנעלים או בגדים מרופטים או כאלו שאינם תואמים למידת הגוף.
- ח. שמיטת מנעל מהאימוס (= תבנית רגל, דפוס) הנתון בתוכו.
- ט. ישיבה והתעסקות בפתח המבוי.
- י. צידוד חבית על הקרקע, לישיבה היטב.
- יא. הידוק מוך בפי הפך.

א. מכבש של בעלי בתים – מתירים (שהוא צורך שבת ליטול הבגדים), אבל לא כובשים (שהוא צורך חול רש"י). ואולי כוונתו משום עובדין דחול). והרש"ש צדד שהטעם הוא שמא יתקע). ושל כובסים – לא יגע בו (שעשוי לתקן הבגדים ונתחב בהידוק חזק והתרתו דומה לסתירה. רש"י; א"ח שב,ד). רבי יהודה אומר: אם היה מותר מערב שבת – מתיר את כולו ושומטו.

נחלקו דעות הפוסקים להלכה במכבש של אומן שהיה מותר קצת מערב שבת; יש אוסרים להתיר כולו (מ"א בשם מ"מ) ויש מתירים (עפ"י א"ר והגר"א). ואם היה מותר כולו, לדברי הכל מותר לשמוט כליו ממנו (רעק"א, מובא במשנ"ב שב סקכ"א).

ב. רב יהודה התיר לדוך פלפלים בקת הסכין אחד אחד. ורבא התיר אף הרבה ביחד, שהרי משנה.

א. רבנו חננאל ורב אחאי מפרשים שמדובר ביום טוב [אבל בשבת לא התירו לדעתם שום מלאכה ע"י שינוי. עפ"י מאירי; שו"ת מהר"ח או"ז לא]. ואילו הר"ף והתוס' ושאר ראשונים נקטו לפרש בשבת. וכן נפסק להלכה (או"ח שכא,ז). ויש ראשונים שכתבו שאעפ"י שמותר, נכון להחמיר מפני מראית העין. ב"י שם בשם סמ"ק ועוד). ואפילו הרבה ביחד מותר, כרבא שהוא בתראה (כן דעת רוב הראשונים, וכמו"כ בב"י וכן פסק בשו"ע – ויש שפסקו כרב יהודה להצריך אחד אחד. ע' מאירי; ארחות חיים הל' שבת). ודוקא למה שצריך לשבת (פמ"ג, מובא במשנ"ב). ויש מתירים רק לצורך הסעודה הסמוכה (עפ"י עולת שבת ופמ"ג).

ב. כשם שמשנה בקת כך משנה בכלי שדכים בתוכו, הלכך לא ידוך במכתשת אלא בקערה או על גבי שולחן וכד' (או"ח שם שכא,ז). ולפרר ביד ודאי מותר (שבולי הלקט, מובא במשנ"ב סקכ"ט). וכתבו אחרונים שאין לחתוך פלפלים או שאר תבלינים בסכין דק דק [וכדין חיתוך ירקות] – אלא בקת הסכין. ואם כוונתו לאכול לאלתר משמע שמותר וכ"מ בבאור הגר"א, ובא"ר נשאר בזה ב'צריך עיון' (עפ"י משנ"ב ושעה"צ שם). ויש מחמירים (עפ"י שו"ע הגר"ז ופמ"ג, שתבלינים אינם דומים לאכלים).

ובאופן שצריך לדוך דיכה יתרה והוא טורה מרובה, כגון מאכל העשוי מכתיתת אגוזים עד שנימוחים לגמרי ונבלעים במאכלים אחרים, נראה שאסור (ע' רב פעלים או"ח ח"א יט אודות עשיית 'מדגוגה').

ג. כשם שמותר בפלפלין כך מותר בשום על ידי שינוי, אם רוצה לפזר שחיקתו על תבשיל, אבל לא ישחקנו כדי לעשות ממנו מאכל, להוסיף לו חומץ וכד' – מפני שנראה כלש (תורי"ד קמה:).

ג. אמר רב יהודה: הרוחץ במים, ינגב עצמו תחילה ואחר כך יעלה, כדי שלא יעביר ד' אמות בכרמלית [אבל בעצם הרחיצה אין איסור, כי דחיפת המים בכחו בכרמלית – לא גזרו].

א. כתבו הפוסקים שנתפשט המנהג שלא לרחוץ כלל בנהר או במקוה מים, מפני שמצוי לבוא לידי סחיטת שער ועוד טעמים, אבל ידיו ורגליו מותר לרחוץ בנהר כשמנגב קודם שילך ד' אמות (מובא במשנ"ב שכו ס"ק כא).

ב. לפי גרסתנו בגמרא משמע שאין לו לעלות כלל מהנהר קודם שינגב עצמו. ואילו לגרסת הר"ף והרא"ש מנגב מיד בעליתו מהנהר ולא ילך כשהמים עליו. ובפמ"ג כתב שהוא הדין כשמחצית מגופו מחוץ למים אל ילך ד' אמות, שנמצא מטלטל המים שעליו (עפ"י משנ"ב סקכ"ב ושעה"צ).

ד. טיט שעל גבי רגלו; לדברי אביי או רב יהודה, מקנחו בקרקע ולא בכותל מפני שנראה כבונה. לדברי רבא – בכותל [שבנין גרוע הוא] ולא בקרקע, שמא ישוה גומות. מר בריה דרבינא אסר בשניהם, ולדבריו יקנח בקורה. ורב פפא התיר בשניהם.

א. נחלקו דעות הפוסקים להלכה; יש מתירים בכותל אבל לא בקרקע (בה"ג ועוד, וע' מלחמות ה'). וכן הדעה הסתמית בשו"ע, ויש מי שאוסר אף בכותל (הרי"ף בשם יש אומרים, ומוזכר בשו"ע). ויש שמתיר בשניהם (הרו"ה הרא"ש [שהרי רב פפא מאחר מרבא, הגם שהיה תלמידו. ערו"ה ורשב"א], הובא ברמ"א). וכן נקט הט"ז להלכה. ויש מהאחרונים שכתבו שנכון להחמיר בשניהם כדעה השניה. ונראה שבכותל ודאי יש לסמוך להתיר כדעת השו"ע, שכן היא דעת רוב הראשונים (משנ"ב שב סק"ח – עפ"י בה"ג רמב"ם רמב"ן מ"מ רו"ה רא"ש מאירי רבנו ירוחם והטור. ויש להוסיף דעת התור"ד שלא אסרו בגמרא מחשש השוואת גומות אלא לרבי יהודה האוסר דבר שאינו מתכוין, אנו קיי"ל כרבי שמעון). ואף לדעות המתירות בקרקע, צריך להזהר שלא יקנח במקום גומה, שעיי"כ ישוה אותה (שם). ב. קינחו על אבן גדולה שאינה נדה בקינוח, או בכותל של עץ [וכן בחידודי המדרגות] – מותר לכל הדעות (עפ"י משנ"ב שב ס"ק כו ושעה"צ, וסק"ה ע"ש).

ג. לדעת השו"ע ועוד פוסקים, מותר בכל זה גם בטיט שעל גבי מנעל. והב"ח החמיר בזה משום חשש ממוק. ולדינא, בטיט לח ודאי יש להקל, אבל ביבש יש מקום להחמיר כדעת הב"ח וגם נכון ליהרהר בזה מטעם 'טוחן'. ואולם טיט יבש שעל הרגל יש להקל לקנח בכותל (פמ"ג), וכן מותר לרחצו במים ואין לחוש משום גיבול 'כלאחר יד' – שבמקום צער לא גזרו חכמים (עפ"י באור הלכה שב, 1).

ה. אמר רב כהנא: טיט שעל גבי בגדו – מכסכו (= משפשו) מבפנים ולא מבחוץ. וכן יכול לגררו בצפורן (כן שנו בברייתא).

א. כמו כן יכול לגרר בגב סכין, ואפשר אף בחודו (עפ"י בית יוסף ועוד, מובא במשנ"ב שב ס"ק לד). ב. יש אומרים שהתיר זה אמור רק בטיט לח אבל ביבש אסור לכסכו או לגרר משום שעיי"כ הטיט מתפורר והריהו 'טוחן' (רבנו פרץ; טשו"ע שב, 1. ומ"מ אינו חייב, דהוי מלאכה שאין צריכה לגופה. וי"א שאפילו למחייבים על משאצ"ג אין נחשב 'טוחן' מדאורייתא כשאין לו צורך בדבר הנטחן. עט"ז ושו"ע הגר"ז; אג"ט טוחן לה). ועל ידי נכרי מותר (אחרונים).

ג. אם אין שם ממשות טיט אלא כתם; לדעת הט"ז מותר לגרד בצפורן או לכסכו מבפנים כדי להסיר המראה. והמשנ"ב מפקפק בזה ודעתו לאסור משום שמכוין לצחצח הבגד (משנ"ב ובאה"ל שם, וע' גם באה"ל בסעיף א סד"ה עליה).

טיט שעל גבי מנעל; לפי ברייתא אחת מגררו בגב סכין, ואמרו בשם רבי ינאי שאין התר אלא במנעל חדש אבל לא ישן (שקולפו ונמצא 'ממוק'). ולפי מה ששנה רבי חייא אין מגרדים לא מנעל חדש ולא מנעל ישן.

כן נקטו הפוסקים להלכה, לאסור אף במנעל חדש. ודוקא גרירה בסכין [או בצפורן]. הגהת שו"ע] אבל קינחו בכותל ובקורה מותר כנ"ל. וכן מותר לקנח בנחת על מתקן ברזל העשוי לכך, אך לא בחזקה (עפ"י משנ"ב ובאה"ל שב, 1; שש"כ טו, לט).

[היתה על הבגד לשלשת (= צואת עוף וכד') – מקנחה בסמרטוט ולא במים, ששריית הבגד זהו כיבוס. היתה של עור – נותנים עליה מים עד שתכלה (משנה קמב: ורש"י), אבל לא יכבס ממש כי בעורות רכים יש תורת 'כיבוס' (רש"י עפ"י זבחים צד. – כרבא)].

א. מדברי השו"ע משמע שרק שפשוף אסור בעור, אך להלכה נראה שיש להחמיר בכל כיבוס במים (= פעולת ניקוי נוספת, מלבד העברת המים), אף ללא כיסוס (עפ"י באור הלכה שב, ט ועוד).
 ב. כתבו הפוסקים שמפות ניילון וכד' [בלא אריגה], יש להחמיר ולדונם כעור (ע' ש"כ טו, מ; שבת הלוי ח"ה לו). ויש מקלים יותר, להתיר אף בשפשוף (אור לציון ח"ב כד, ו. וע' אג"מ יו"ד ח"ב עו שנקט מעיקר הדין להקל אלא שראוי להחמיר שלא לשפשף בידים בחוזק).
 וכן נחלקו הפוסקים במפה או בגד העשויים מחומרים סינטטים מעשה אורג, האם דינה כבגד ואסור לשרותה במים (עפ"י אור לציון ושבת הלוי שם), אם לאו (שש"כ טו, ו).

ו. לא יסוך את רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל, אבל סך את רגלו שמן ומניח בתוך המנעל או בתוך הסנדל [וכן סך כל גופו שמן ומתעגל על גבי קטבליא של עור ואינו חושש]. ובלבד שאין בשמן כדי שיעור עיבוד אלא שיעור ציחצוח. ואם מכוין לצחצוח הנעל – אסור בכל אופן (כמסקנת הגמרא).
 א. כתב הרמב"ם שאין איסור אלא במנעל חדש, שע"י השמן מרכך את העור, אבל במנעל ישן אין חשש עיבוד. ובספר חיי אדם אוסר אף בישן, בפרט בזמן הזה שרבים עמי הארץ ויבואו להקל אף בחדשים (מובא במשנ"ב שכו סקי"ב. וצ"ע במנעלים דידן שיתכן ואף בחדשים אין השמן מרכם וגם אין זה כדרך עיבוד א"כ שמא יש להקל בישנים עכ"פ).
 ב. אם כוונתו להשחיר את המנעל ע"י השמן, נראה שאסור משום צובע (עפ"י משנ"ב שכה סקי"ב).

ז. לא יצא קטן (-הגוף) במנעל גדול (משום שנופל מרגלו ועלול להביאו ביד), אבל יוצא הוא בחלוק גדול. ולא תצא אשה במנעל מרופט (רש"י: קרוע מלמעלה, שגנאי הוא לה ועלולה לשלפו כשיגחכו עליה. ר"ה: שהוא רפוי ומשתרבת מן הרגל), ולא במנעל חדש שלא יצאה בו שעה אחת מבעוד יום (שאשה מקפדת אם אינו מכוון למדת רגלה, אבל איש מותר בשניהם. פוסקים שג, יג).

ח. מנעל (חדש) שעל גבי האימוס (/ האימוס = דפוס); אמרו שתלוי הדבר במחלוקת רבי אליעזר וחכמים האם המנעל מקבל טומאה והריהו 'כלי' הלכך מותר בטלטול, אם לאו. ומבואר למסקנא שאם היה המנעל רפוי עליו, אינו נחשב 'מחוסר הוצאה' והריהו כלי אפילו לרבי אליעזר.
 ולדעת אב"י שדבר שמלאכתו לאיסור אין לטלטלו לצורך מקומו, אפילו לחכמים אין התר לשלוף המנעל משום טלטול האימוס, אא"כ היה המנעל רפוי שנשמט מאליו ואין צריך לטלטל האימוס.
 א. יש מי שכתב שלא נחלקו ר"א וחכמים אלא כשהמנעל עדין לה, אבל אם נתיבש לגמרי לדברי הכל כלי הוא [והוא הטעם שברפוי מודה ר"א – שודאי כבר נתייבש כל צרכו ולפיכך הרפה האומן את האימוס ולא הניחו בתוכו אלא כדי שלא יתמעך ויתקלקל] (עפ"י תורי"ד, עע"ש).
 ב. הלכה כר"א המתיר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור, לצורך מקומו (כדלעיל קכג). ולפי זה מותר לשמוט הדפוס מתוך המנעל בין שהיה תקוע בחוזק בין רפוי (ט"ו). והא"ר מפקפק ברפוי, שעדיף לטלטל המנעל ולא לטלטל האימוס בידים [כי אפשר שלא התירו בצריך למקומו אלא בשאי אפשר בענין אחר]. ובמקום שקשה הדבר בודאי אין להחמיר (משנ"ב שח סקנ"ז).

ט. אמר רבא: אין לאדם לישב (וחפץ בידו. פוסקים) בפי הלחי שבמבוי (שאינו היכר לתחילת המבוי) שמא יתגלגל לו חפץ החוצה ועלול להכניסו.

הוא הדין בישיבה תחת הקורה שבראש המבוי, אבל אפשר שאם יש למבוי צורת הפתח מותר. ואולם בצורות הפתח שלנו שגבוהות מאד – אסור, ואפילו פתוח לכרמלית שהוא חשש באיסור דרבנן (הכרעת המשנ"ב שסה ס"ק כט – כהמ"א ומא"מ דלא כב"ח). ועל פתח החצר מותר, בין שפתוח לרשות הרבים בין לכרמלית – שיש בו היכר (רא"ש; או"ה שסה, ה).

י. אמר רבא: לא יצדד אדם חבית בקרקע, שמא יבוא להשוות גומות.

א. מתוס' ומהרשב"א משמע שהחשש הוא שמא יתכוין להשוות גומות בטעות. ויש מפרשים שצידיד החבית עצמה מיישרת פני הקרקע ודאי (ע' שו"ע סוס"י שלו ובנו"כ; קרבן נתנאל אות ח). ומדובר בחבית מלאה. וכשם שאסור ליישבה כך אין להטותה על צדה ולערות ממנה, כי בזה הוא עושה חפירה, ואעפ"י שמקלקל הוא והיא מלאכה שאינה צריכה לגופה וגם חופר כלאחר יד – מדרבנן אסור, אלא יגביהנה מהקרקע וישפוך (משנ"ב סוס"י שלו, ממג"א – עפ"י הלכות גדולות סופכ"ד. וצ"ע מהא דתנן 'האבן שע"פ החבית מטה על צדה', ואמנם בבה"ג לא הובא דין זה, אך שאר פוסקים הביאוהו. וצ"ל שמדובר שם כשהיא נתונה על דבר אחר ולא על הקרקע. עפ"י הגר"ח"ק שליט"א).
ב. נחלקו הדעות בין האחרונים אם גזרו גם בקרקע מרוצפת. ומסתבר שאם כל בתי העיר מרוצפים אין להחמיר בזה (משנ"ב ושעה"צ שם).
ג. אין חילוק בכל זה בין שבת ליום טוב (משנ"ב שם).

יא. אמר רבא: לא יהדק אדם מוך בפי הפך, שמא יבוא לידי סחיטה.

מדובר במוכין או במטלית לחים, אבל ביבשים מותר (עפ"י ר"ח; מג"א ומשנ"ב ובאה"ל שכ"ט). ואפילו אם עשויים לכך, ואפילו בשאר משקים שיש סוברים שאין בהם משום 'מלבן' – אסור משום 'דישה', שסוחט המשקים הבלועים במוך לתוך הכלי, ו'פסיק רישיה' הוא או קרוב לכך (עפ"י משנ"ב שם).

פרק אחד ועשרים; דפים קמא – קמב

רלא. א. נטילת אדם עם חפץ בידו, האם נחשבת כנטילת החפץ עצמו, לענין טלטול מוקצה והוצאה מרשות לרשות?

ב. האם מותר להעלות את המדומע בשבת ולהתירו על ידי כך לזרים?

א. הנוטל אדם ובידו חפץ, נחשב כנוטל את החפץ בעצמו.

ולכן המוציא תינוק חי וכיס תלוי לו בצוארו, או שהתינוק מחזיק בידו כלי כלשהו, או על כתפו – חייב משום הוצאת הכלי, גם אם על הוצאת התינוק פטור [כרבי נתן האומר 'חי נושא את עצמו']. כן אמר רבא ותניא כוותיה.

[לעומת זאת המוציא תינוק מת וכיס תלוי בצוארו – פטור; על המת פטור משום 'מלאכה שאינה צריכה לגופה', כרבי שמעון. ועל הכיס משום שמבטל אותו לגבי התינוק המת (אגב מרירותו (רש"י ותוס'), או גם משום שאין לו בו צורך והריהי מלאכה שא"צ לגופה. תוס').]